

UDK 341.76 (497.6) "1910/1918"
327(497.6:560) "1910/1918"
Izvorni naučni rad

CARSKI OSMANSKI GENERALNI KONZULAT U SARAJEVU (1910-1918)

Amila Kasumović
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Sarajevo,
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Autorica, na osnovu građe koja se čuva u fondovima Zajedničkog ministarstva finansija i Zemaljske vlade-opći i prezidijalni spisi, Arhiva Bosne i Hercegovine, nastoji utvrditi kako se dinamika diplomatskih odnosa između Austro-Ugarske i Osmanskog carstva nakon 1908. godine odrazila na njihov odnos prema Bosni i Hercegovini. Rad ima za cilj prikazati otvaranje Carskog osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu 1910. godine, potom dati osvrt na pravnu podlogu za djelovanje ovog konzulata u Sarajevu, te analizirati aktivnost osmanskih konzula i njihov odnos s lokalnim organima uprave.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Sarajevo, Austro-Ugarska, Osmansko carstvo, konzulat, Suad Bey, Ressoul Effendi.

Abstract: Based on the sources preserved in the fonds of the Common ministry of finances and the Provincial government – general and presidial records, of the Archives of Bosnia and Herzegovina, the author has attempted to confirm how the dynamics of diplomatic relations between Austro-Hungary and the Ottoman Empire after 1908 reflected on their relation towards Bosnia and Herzegovina. The paper aims to present the opening of the Imperial Ottoman general consulate in Sarajevo in 1910, review the legal basis for functioning of this consulate and to analyze the activities of Ottoman consuls and their relations with local authorities.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, Austro-Hungary, Ottoman Empire, consulate, Suad Bey, Ressoul Effendi.

Povijest diplomatskih odnosa Osmanskog carstva i Habsburške monarhije od ranog novog vijeka do sumraka „dugog“ 19. stoljeća je povijest promjeni sklonih diplomatskih diskursa. Do kraja 17. stoljeća je odnos dvije spomenute sile počivao na nasilju i ratovima koje su u Habsburškoj monarhiji izazivale osjećaj „ugroženosti od Turaka“. Potom se svijest o osmanskom neprijatelju promijenila u 18. stoljeću: nametnuta je tendencija da se Monarhija širi u pravcu jugoistočne Evrope. Ta tendencija je ostala prisutna i u 19. stoljeću, ali je nakon Nagodbe (1867) Monarhija bila sklona igrati dvostruku igru prema Osmanskom carstvu: s jedne strane, još uvijek je bila prisutna težnja ka ekspanziji, ali, s druge strane, iz straha od moćne Rusije, artikulirana je želja da se stabilizira Osmansko carstvo i očuva *status quo* na Balkanu. Posljedni pravac u vanjskoj politici Monarhije napušten je u periodu 1876-1878. godine. Berlinskim kongresom (1878) su ograničeni apetiti Rusije, te, makar dijelom, ostvarena habsburška ideja o prodiranju na istok.¹

Uloga Bosne i Hercegovine u diplomatskim odnosima Austro-Ugarske i Osmanskog carstva u periodu od 1878. do 1909. je bila ambivalentna. S jedne strane, ona je predstavljala „sjeme razdora“ koje se manifestiralo zategnutim odnosima između dvije sile; s druge strane, ona je bila spona, budući da je nejasno definirani član 25 Berlinskog ugovora iz 1878. kojim je Monarhiji omogućeno da okupira Bosnu i Hercegovinu i njome upravlja, ostavio otvorenim pitanje koji vladar bi trebao imati pravo suvereniteta u Bosni i Hercegovini: sultan ili car.²

Iako ni odredbe Berlinskog kongresa, ni Aprilska konvencija iz 1879, kojom su Monarhija i Osmansko carstvo trebale određenije definirati status okupiranog područja, nisu zadirali u prava sultanova suvereniteta, bilo je jasno da austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini ide u pravcu jačanja utjecaja Monarhije. Nova uprava u Bosni i Hercegovini je bila svjesna psihološkog efekta koji je okupacija mogla ostaviti na stanovništvo Bosne, a naročito na muslimane, te je posebno oprezno postupala u svim pitanjima vezanim za religiju i običaje muslimana. Ipak, Aprilskom

¹ Pogledeti više u: Horst Haselsteiner, *Bosnien-Hercegovina. Orientkrise und Südslavische Frage*. Böhlau, Wien-Köln-Weimar: 1996. Navedeno prema: Stijn Vervaeke, *Centar i periferija u Austro-Ugarskoj: Dinamika izgradnje nacionalnih identiteta u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine na primjeru književnih tekstova*. Zagreb-Sarajevo: Synopsis, 2013, 38-39.

² Ne treba zanemariti ni činjenicu da su na dan potpisivanja Berlinskog ugovora, 13. jula 1878. godine, osmanski delegati primili pismenu izjavu od strane austrougarskih predstavnika u kojoj je stajalo da sultanova suverena prava na Bosnu i Hercegovinu neće pretrpjeti nikakve povrede faktom okupacije i da će se okupacija smatrati privremenom. Zijad Šehić, *Aneksiona kriza 1908-1909. u svjetlu evropske historiografije*, Rukopis magistraske radnje odbranjene na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1990, 18-19.

konvencijom je bilo jasno određeno da sultan može ostati još samo duhovni vođa muslimana.³ Islam više nije bio državna, vladajuća religija u Bosni i Hercegovini i u narednim godinama se Monarhija grčevito borila da se Osmansko carstvo što manje upliće u „muslimansko pitanje“ na okupiranom području. Austrougarska uprava je saveznika pronašla u austrofilski raspoloženim krugovima muslimanske elite, te su bosanski muslimani 1882. godine dobili vlastitu islamsku hijerarhiju u zemlji, neovisnu o Istanbulu. Istina, to nije značilo prekidanje veza sa zemljom koju su muslimani smatrali svojom „maticom“ i kojoj su se rado vraćali, bilo da su tamo odlazili na školovanje, poslom ili su se odlučivali za trajno naseljavanje na tlu Osman-skog carstva.⁴

Sve do aneksije Bosne i Hercegovine, proglašene 5. oktobra 1908. godine,⁵ pravni položaj ove zemlje je predstavljao anomaliju koju pravna struka nije mogla

³ (...) Der Name Seiner Majestät des Sultans wird in den öffentlichen Gebeten der Mohammedaner wie bisher genannt werden. Insoweit es üblich ist, die ottomanische Flagge auf den Minareten aufzuhissen, wird dieser Brauch respectirt werden.“ Convention zwischen Oesterreich-Ungarn und der Türkei vom 21. April 1879, Artikel 2., *Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen 1878-1880*, Band I, Wien 1880, 5. Iscrpan prikaz i analizu mentalnog stanja muslimana, njihovih strahova, težnji i ideja netom nakon okupacije daje Nusret Šehić. Više: Nusret Šehić, *Politički razvitak muslimana za vrijeme austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini (1878-1918)*, U: *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II*, Sarajevo, ANU BiH, 1987, 245-296.

⁴ Treba, ipak imati u vidu, da je identitet konstrukt koji mi, ljudi sadašnjice, vođeni vlastitim promišljanjima o istom, često *učitavamo* u narative iz prošlosti, ili, konkretno, u narative iz austrougarskog perioda. Identitet muslimana u austrougarskom periodu u Bosni i Hercegovini bi mogao biti oslikan na desetak različitih, potpuno legitimnih, načina. Tako se može tvrditi da su neki muslimani intelektualci, koji su se školovali u centrima u Monarhiji, bili prosrpski ili prohrvatski orijentirani. S druge strane, neki su vjerovali u ideju panislamizma. No, možda je najinteresantniji i za promišljanje najizazovniji identitetski obris Muse Čazima Čatića koji je „bio najdosljedniji u pogledu svojih religioznih ubjeđenja koja je, očigledno, povremeno smatrao kompatibilnim sa srpskom, a neko vrijeme više s hrvatskom nacionalnom identifikacijom, ne zapostavljajući, pak, ni svoju vezanost za Bosnu, islam i osmansku kulturnu baštinu.“ S. Vervaeet, *Centar i periferija u Austro-Ugarskoj*, 311.

⁵ U ljeto 1908. godine Osmansko carstvo je zahvatila Mladoturska revolucija. Mogućnost uvođenja ustava u Carstvu mogla je voditi i polaganju prava na Bosnu i Hercegovinu. Zbog toga su bile ubrzane pripreme za aneksiju Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske. Zijad Šehić, *Aneksiona kriza 1908-1909. i njene posljedice na međunarodne odnose*, U: *Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878-1918*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu, 2011, 57. Mladoturski pokret je, bar u početku, obećavao konsolidaciju i ozdravljenje integralnog carstva, što je moglo dovesti u pitanje i status Bosne i Hercegovine. Aehrenthal

usaglašeno otkloniti. Aktom aneksije i osmanskim „popuštanjem“ u smislu potpisivanja sporazuma između Osmanskog carstva i Austro-Ugarske 26. 2. 1909. godine,⁶ pravni položaj Bosne i Hercegovine konačno je bio determiniran. Ona je ušla u sastav Monarhije, a formalni sultanov suverenitet nad ovim područjem je okončan. Time je razbijena iluzija da stanovništvo Bosne i Hercegovine uz Osmansko carstvo veže nešto više od sjećanja.⁷

Zbog svega navedenog, osnivanje Carskog osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu 1910. godine predstavlja važan događaj u političkom i simboličnom smislu.⁸ U političkom smislu 1909. godina je označila zaokret u odnosima iz-

---

je htio iskoristiti slabost Osmanskog carstva i promijeniti status Bosne i Hercegovine. Livia Kardum, *Suton stare Europe-Europska diplomacija i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009, 37-38. „Na sjednici ugarske vlade od 3. oktobra 1908. Wekerle je ukazao da je zbog proklamacije ustava u Osmanskom carstvu nužno ukinuti provizorni karakter posjeda Bosne i Hercegovine (...)“. Dževad Juzbašić, *Aneksija Bosne i Hercegovine i problemi donošenja zemaljskog ustava (štatuta)*, U: *Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878-1918. Zbornik radova*. (gl. ur. Zijad Šehić). Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu, 2011, 92. Pol Dimon i Fransoa Žoržon, *Umiranje jednog carstva (1908, 1923)*, U: *Istorija osmanskog carstva*. (ur. Rober Mantran). Beograd: Clio, 2002, 700.

⁶ Osmansko carstvo je bilo spremno prepustiti Bosnu i Hercegovinu Monarhiji uz određenu novčanu kompenzaciju i dogovor da austrougarske trupe budu povučene iz Novopazarskog sandžaka. Ovaj čin je predstavljao poraz Osmanskog carstva, nespremnog da se nosi s tri ključna pitanja u tom periodu: aneksijom Bosne i Hercegovine, proglašenjem Bugarske nezavisnom i mogućim otepljenjem Krete. Alexander Lyon Macfie, *The End of the Ottoman Empire, 1908-1923*. Routledge: 2014, 52. U Osmanskom carstvu se više pažnje poklanjalo pitanju Bugarske, nego Bosne i Hercegovine. Zijad Šehić, *Aneksija Bosne i Hercegovine 1908. i evropska diplomacija, Hercegovina*, 13-14, Mostar 2001, 188.

⁷ Istina, prema članu IV Note izmijenjene prilikom predaje ratifikacije protokola potpisanog 26. 2. 1909. između Osmanskog carstva i Austro-Ugarske šejh-ul-islam je imao pravao dodjele investiture bosanskohercegovačkom reis-ul-ulemi. Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Zajedničko ministarstvo finansija (dalje: ZMF) Präs., 1909, br. 1294. Notom je bilo regulirano i pitanje zemaljske pripadnosti svih bosanskohercegovačkih učenika i činovnika koji su, radi školovanja ili službeno, bili prisutni na teritoriju Osmanskog carstva.

⁸ Iako cijenimo da je riječ o vrlo bitnom pitanju, moramo konstatirati da se do sada u bosanskohercegovačkoj historiografiji nije pisalo o otvaranju osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu. Samo se kod Hamdije Kreševljakovića može pronaći kratka bilješka o ovom događaju. Kod Kreševljakovića je konzulovo ime Fuad Sead Bey. Hamdija Kreševljaković, *Sarajevo u doba austro-ugarske uprave*, U: *Izabrana djela*, IV, Sarajevo, Veselin Masleša, 1991, 257. Podatak o prvom turskom konzulu u Sarajevu, Fuad Sead Beyu, preuzima i Mustafa Imamović u djelu *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914*. Sarajevo, BKC, 1997, 39. Kreševljaković i, vodeći se njime, Imamović

među Austro-Ugarske i Osmanskog carstva, koji se osjećao posebno pred izbijanje Prvog svjetskog rata. Agresivna ruska politika je sve više zbližavala dvije oronule monarhije,⁹ koje su teško mogle pratiti vodeće evropske sile poput Velike Britanije, Njemačke, Francuske i Rusije. U simboličnom smislu, osnivanje Carskog osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu je za domaće, posebno muslimansko stanovništvo, značilo djelomičnu promjenu percepcije Osmanskog carstva: ono sada i zvanično postaje stranom državom koja ima svoje konzularno predstavništvo u Bosni i Hercegovini. Time emotivne spone bosanskohercegovačkog muslimanskog stanovništva i Osmanskog carstva nisu bile prekinute, ali su postale opterećene zamršenim pravilima međunarodnih odnosa.

Osmanska diplomatska služba i osnivanje konzulata u Sarajevu

Karlovački mir iz 1699. godine je, na izvjestan način, podstakao nastanak i razvoj osmanske diplomatske službe. Do tada je Osmansko carstvo bilo više orijentirano ka politici izolacionizma, ali se krajem 17. stoljeća došlo do zaključka da vanjska politika Carstva ne može biti previše ovisna o stranim državama. Prekretnica u razvoju osmanske diplomacije se desila u vrijeme Selima III koji je od 1793. godine počeo slati stalne poslanike u evropske gradove.¹⁰ Veliki korak u daljem razvoju osmanske diplomatske službe predstavljalo je osnivanje Biroa za prevođenje 1821.

---

navode pogrešno ime konzula–Fuad Bey. Međutim, dovoljno je pogledati tekst egzekvaturu u kojem se jasno navodi ime Suad Bey. *Sarajevski list*, br. 252, Sarajevo, 22. oktobar 1910, 1. Naši naponi da ustanovimo do kakvih je rezultata po ovom pitanju došla turska historiografija nisu urodili plodom. Postoje brojne studije koje daju pregled razvoja osmanske diplomatske službe, ali nismo mogli pronaći studiju koja se bavi isključivo osmanskim konzulatom u Sarajevu, iako, vjerovatno, postoji obimna građa koja je nastala kao rezultat rada osmanskih konzularnih predstavništava na tlu Monarhije.

⁹ U tom smislu je interesantan susret Mahmut Šefket paše, generalnog inspektora makedonskih vilajeta i komandanta Treće turske armije, s izvjesnim dr. Sajtenfeldom, koji je bio blizak civilnom adlatusu Benku. Susret se desio u vozu krajem 1909. godine i tom prilikom je spomenuti paša isticao odlične odnose između Turske i Austro-Ugarske. Hamdija Kapidžić, Mladoturski režim i austrougarske metode suzbijanja oslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini-pokušaj njihove primjene u Makedoniji 1909. godine, *Zbornik radova posvećenih uspomeni Salke Nazečića*, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu, 1972, 423-424. Zapravo je interesantna percepcija jednog osmanskog dužnosnika, čovjeka „iz sistema“ o odnosima Monarhije i Carstva.

¹⁰ M. İpşirli, Osmansko državno uređenje, U: *Historija osmanske države i civilizacije*. I (gl. ur. E. İshanoğlu). Sarajevo: IRCICA/Orijentalni institut u Sarajevu, 2004, 258-259.

---

godine. Osoblje ovog Biroa, koje je poznavalo brojne strane jezike, predstavljalo je elitu unutar administracije Osmanskog carstva.¹¹ Naredni, veoma značajan korak ka unapređenju osmanske diplomatije je predstavljalo osnivanje Ministarstva vanjskih poslova 1837. godine,¹² što je za posljedicu imalo razvoj prakse izdavanja putovnica stanovnicima Osmanskog carstva.¹³

Izvjestaji osmanskih veleposlanika su bili vrlo značajan izvor informacija o životu u Evropi. Neki od tih izvještaja su štampani samostalno, a neki su, nekada i u skraćenoj verziji, uvrštavani u posebne hronike koje je naručivao osmanski dvor.¹⁴ Konzularni izvještaji su stizali iz vodećih evropskih centara poput Pariza i Londona. Ipak, jedno od najvažnijih osmanskih predstavništava u Evropi je bilo u Beču.¹⁵ Osmansko carstvo je svog predstavnika u Beču imalo od 1797. godine. Gotovo kroz cijelo 19. stoljeće su funkciju osmanskih konzula obavljali nemuslimani, koji su, poput Steria Dumba, bili ujedno i veletrgovci. Pored konzulata u Beču, Osmanlije su imali konzularna predstavništva i u drugim centrima Monarhije (Budimpešti, Dubrovniku itd).¹⁶ Nakon što je riješeno pitanje pravnog položaja Bosne i Hercegovine, otvoreno je i konzularno predstavništvo Osmanskog carstva u Sarajevu.¹⁷

¹¹ Donald Quatqert, *The Ottoman Empire, 1700-1922*. Cambridge University Press, 2005., 81. Postoji i podatak da je ured formiran 1833. godine. Rhoads Murphey, *Studies on Ottoman Society and Culture, 16th-18th Centuries*. Ashgate Variorum: 2007, 123. O značaju ovog Biroa više kod: Ilber Ortajli, *Najduži vek imperije*. Beograd: Srpska književna zadruga, 2004., 109, 202.

¹² M. İpşirli, Osmansko državno uređenje, U: *Historija osmanske države i civilizacije*. I (gl. ur. E. İsbanoğlu). Sarajevo: IRCICA/Orijentalni institut u Sarajevu, 2004., 260. Osmanski diplomati su potjecali iz elitnih krugova. Galatasaray Lycée (Mekteb-i Sultani), osnovan 1868, predstavljao je mjesto gdje su se, uglavnom, obrazovali budući uposlenici Ministarstva vanjskih poslova. D. Quatqert, *The Ottoman Empire*, 82.

¹³ Şükrü Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*. Princeton University Press, 2010., 62.

¹⁴ Suraiya Farouqhi, *Sultanovi podanici (Kultura i svakodnevnica u Osmanskom carstvu)*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2009., 287.

¹⁵ Postoji cijela studija koja govori navedenom u prilog. Roderic H. Davison, Vienna As a Major Ottoman Diplomatic Post in the Nineteenth Century, U: *Habsburgisch-osmanische Beziehungen, Wien 26-30. September 1983*, Verlag des Verbandes der Wissenschaftlichen Gesellschaften Oesterreichs, 1985., 251-280.

¹⁶ Rudolf Agstner (ed.), *Österreich in Istanbul: K. (u.) K. Präsenz im Osmanischen Reich*. Münste: LIT Verlag, 2010., 110., 117-118.

¹⁷ Mustafa Imamović navodi slijedeće: „Mada je Sarajevo po međunarodnom ugovoru glavni grad jedne turske pokrajine, u njemu nije sjedio turski konzul, niti je osmanska vlada držala.

U početku je osmanska vlada planirala otvoriti konzulate u Sarajevu i Mostaru. O tome je ministra vanjskih poslova Monarhije, Aehrenthala, izvijestio c. i k. ambasador u Istanbulu Pallavicini krajem aprila 1910. godine, sugerirajući u svom izvještaju da bi se trebalo dopustiti otvaranje osmanskog konzulata samo u Sarajevu budući da je ovaj grad bio sjedište konzularnih predstavnika svih ostalih stranih zemalja, dok sličnih predstavništava nije bilo u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.¹⁸ C. i k. Ministarstvo vanjskih poslova i Zajedničko ministarstvo finansija su dijelili stav ambasadora Pallavicinija, te je, u skladu s tim, osmanskoj vladi sugerirano otvaranje samo jednog konzulata sa sjedištem u Sarajevu.¹⁹ Potez osmanske vlasti, koji je išao u pravcu otvaranja konzularnog predstavništva u Bosni i Hercegovini, je bio očekivan. Osmanska vlast je, sigurno, htjela zadržati veze sa područjem koje je nekoć bilo sastavnim dijelom teritorija Osmanskog carstva. Međutim, nije zanemariva ni činjenica da je muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini bilo zahvaćeno procesom iseljavanja prema osmanskom teritoriju, te je u datim okolnostima, konzularno predstavništvo Osmanskog carstva u Sarajevu bilo jako potrebno.²⁰ Tome u prilog ide i činjenica da su se muslimanske deputacije iz Bosne i Hercegovine, koje su u Beč nosile različite peticije, obično sastajale sa osmanskim predstavnicima u Beču

---

druge diplomatske predstavnike u Bosni.“ M. Imamović, *Pravni položaj*, 39. Smatramo da je jako bitno naglasiti da okupacija Bosne i Hercegovine nije, kako je kasnije potvrđeno i u Aprilskoj konvenciji, ugrozila sultanov suverenitet na ovom području, onda nije postojala potreba da osmanska vlada ima svoje diplomatske predstavnike na teritoriju koji joj, istina čisto formalno, još uvijek pripada. Osmanski konzulat u Bosni i Hercegovini je mogao biti otvoren tek nakon što je pravni status ove zemlje bio jasno definiran i nije imao više provizoran karakter.

¹⁸ Ovo nije bio slučaj u osmanskom periodu. Sarajevo jeste bilo značajan centar i, kao takvo, sjedište različitih konzularnih predstavništava, ali su postojali i vicekonzulati u drugim mjestima u zemlji. Npr. samo je Austro-Ugarska pred kraj osmanske vladavine imala svoja predstavništva u Sarajevu, Banja Luci i Livnu. O ukidanju istih pogledati: Amila Kasumović, *Djelatnost konzulata u Bosni i Hercegovini u prvim godinama austrougarske okupacije 1878-1881, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*. Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja, ANUBiH, 2014, br. 43, 197-211.

¹⁹ ABiH, ZMF Praes, 1910, Br. 631 (C. i k. Ministarstvo vanjskih poslova-Zajedničko ministarstvo finansija, 13. maj 1910).

²⁰ Komparacije radi navest ćemo primjer iseljavanja stanovništva Bosne i Hercegovine nakon Prvog svjetskog rata u SAD. Iako se smatra da ovo iseljavanje nije poprimilo šire razmjere i da se ne može govoriti o iseljeničkom pokretu, Trgovačka komora u Sarajevu je Ministarstvu vanjskih poslova krajem 1920. godine predlagala da se u Sarajevu otvori konzulat SAD u Sarajevu, obzirom da se određeni broj stanovnika Bosne i Hercegovine tamo iseljavao. Nusret Šehić, *Bosna i Hercegovina 1918-1925*. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 1991, 350.

ili Pešti. I osmanski konzul u Beču, kao i onaj u Pešti su brižljivo pratili javno mnijenje u Monarhiji, pa i kada je u pitanju Bosna i Hercegovina. Zbog svoje blizine je bio posebno značajan i osmanski konzul u Dubrovniku.²¹

Sve navedeno je išlo u prilog namjeri osmanske vlade da otvori konzulat u Bosni i Hercegovini. Osmanska vlada je u roku od tri mjeseca donijela odluku o osnivanju konzulata prve klase,²² u Sarajevu odredivši za konzula prvobitno izvjesnog Kadri Beya. O tome je c. i k. Ministarstvo vanjskih poslova obavijestio osmanski poslanik Rešid I. augusta, uz izmjenju koja je uslijedila nekoliko dana poslije da će za konzula u Sarajevu ipak biti imenovan Suad Bey, bivši generalni konzul u Nišu. Budući je on u jednom strogo povjerljivom izvještaju bio vrlo pozitivno ocijenjen, c. i k. Ministarstvo vanjskih poslova nije smatralo da otvaranje ovog konzulata treba odgađati.²³ U dopisu koji je ovo ministarstvo poslalo Zajedničkom ministarstvu finansija 21. augusta 1910, vidljiva je značajna promjena u odnosu na prethodne informacije: Suad Bey je bio imenovan za *generalnog* konzula u Sarajevu. Zemaljska vlada, koja je o svemu bila informirana preko Zajedničkog ministarstva finansija, dobila je instrukcije koje su se ticale privremenog priznavanja Suada Beya kao osmanskog generalnog konzula u Sarajevu.²⁴

Činjenica da su konzulati stranih sila u Bosni i Hercegovini, posebno u periodu nakon aneksije, imali sjedišta isključivo u Sarajevu,²⁵ signifikantna je i može ukazi-

²¹ Leyla Amzi-Erdoğdular, *Afterlife of Empire: Muslim-Ottoman Relations in Habsburg Bosnia Herzegovina*. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Graduate School of Arts and Sciences, Columbia University, 2013, 147, 150.

²² Prva sistematska podjela osmanskih konzulata se desila u septembru 1908. godine. Tom prilikom su konzulati bili podijeljeni u četiri kategorije: 1. generalni konzulati, 2. konzulati I klase, 3. konzulati II klase i 4. vicekonzulati. Rudolf Agstner (ed.), *Österreich in Istanbul*, 125

²³ *Isto*, 126.

²⁴ ABiH, ZMF Praes, 1910, Br. 1286 (C. i k. Ministarstvo vanjskih poslova-Zajedničko ministarstvo finansija, priložen dopis od 21. augusta 1910) i 1384 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, priložen dopis od 13. septembra, 1910). Iako je konzulat otvoren zvanično 1910. godine, o tome ne postoji informacija u *Bosnischer Bote* za 1911. godinu. Usp. *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1911, 370.

²⁵ Carski osmanski generalni konzulat je u početku, samo privremeno, bio smješten u Džini-noj ulici na broju 32. *Hrvatski dnevnik*, br. 237, 14. 10. 1910, 3. Usp. *Srpska riječ*, br. 214, Sarajevo, 1. (14.) oktobar 1910, 2. Kasnije je konzulat imao sjedište u Karpuzovoj ulici na broju 6. *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1912, 471. Iako to nije evidentirano u *Bosnischer Bote* za 1915. godinu, konzulat je, prema onome što se može vidjeti iz dopisa upućenog Zemaljskoj vladi 24. aprila 1914, trebao biti premješten u Kučerinu ulicu. ABiH, ZV, 1914, k. 3, š. 3-9/5.

vati na poseban položaj koji je anektirano područje imalo u politici Monarhije. Koncentracija konzularnih aktivnosti stranih sila u sjedištu uprave znatno je olakšavala posao austrougarskim vlastima u smislu kontrole aktivnosti stranih konzula. Izuzetak nije predstavljao ni osmanski konzul. Ovakva politika je bila suprotna politici koju je osmanska vlast forsirala prije 1878. godine, gdje su, pored konzulata velikih evropskih sila u Sarajevu, postojali još i vicekonzulati i konzularne agencije smještene u drugim gradovima tadašnjeg Bosanskog ejaleta / vilajeta.

Osmanski konzuli u Sarajevu i njihove aktivnosti

Prvi osmanski generalni konzul, Suad Sedad Bey, došao je u Sarajevo 16. septembra 1910. godine u pratnji kancelara/vicekonzula Ahmet Mouhtara i supruge.²⁶ Odlukom c. i k. apostolskog Visočanstva od 29. septembra, potvrđena je egzekvatura,²⁷ odnosno imenovanje Suad Beya za osmanskog generalnog konzula u Sarajevu, te je uslijedilo i njegovo definitivno priznavanje u službenom svojstvu i dopuštenje za izvršavanje konzularne funkcije od strane lokalnih vlasti.²⁸

Br. 99 881. Džinina ulica se u osmanskom periodu nazivala Džinin sokak. Nalazila se iznad Kovača i čaršije. Alija Bejtić, *Ulice i trgovi Sarajeva*. Sarajevo: Muzej grada, 1973, 323. Karpuzova ulica se nalazila kod Kliničke bolnice na Koševu, dok se Kučerina ulica nalazila u središnjem dijelu grada iznad Velikog parka. Naziv Kučerina nosila je u periodu od 1900. do 1918. *Isto*, 269 i 388. Informacije o sjedištima konzulata su donošene i u turističkim vodičima. Zijad Šehić, Prilog istraživanju turizma u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave 1878-1918. Sarajevo: *Godišnjak BZK Preporod*, BZK Preporod, God. XI, Sarajevo, 2011, 307.

²⁶ ABiH, ZMF Praes, 1910, Br. 1412 (Priložen dopis vladinog komesara za grad Sarajevo upućen Prezidiju Zemaljske vlade 17. septembra 1910). Funkcija kancelara i vicekonzula je nekada znala biti objedinjena u jednoj osobi, što je i ovdje bio slučaj. Kod Hamdije Kreševljekovića se navodi 17. septembar kao datum konzulovog dolaska u Sarajevo, jer se on vodio informacijama objavljenim u Sarajevskom listu. Izvor kojemu smo mi dali prednost smatramo vjerodostojnijim jer je nastao u kancelariji vladinog komesara koji je konzula zvanično i dočekao. Usp. H. Kreševljaković, *Sarajevo u doba austro-ugarske uprave*, 257.

²⁷ Exequatur (lat.), „neka vrši“, formula kojom jedna država daje pristanak na imenovanje diplomatskog predstavnika druge države. Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 2004, 403.

²⁸ Egzekvatura je objavljena u listovima *Wiener Zeitung* i *Budapesti Közlöny*, kao i u službenom listu u Sarajevu u oktobru iste godine (*Sarajevski list*, br. 252, Sarajevo, 22. oktobar 1910, 1). Tekst egzekvature je glasio: „Seine k. u. K. Apostolische Majestät haben auf Grund eines vom Minister des kaiserlichen und königlichen Hauses und des Aeußern erstatteten alleruntertänigsten Vortrages mit Allerhöchster Entschliessung vom 29. September l. J. Dem

Suad Bey je u krugovima austrougarskih upravnih organa smatran izvrsnim izborom za osmanskog generalnog konzula u Sarajevu. U povjerljivim izvještajima koji su u Beč stizali iz Beograda ocijenjen je kao miran i prikladan karakter. Iako je u mladim danima slovio za šovinistu, pokazao se kao dobar saradnik c. i k. konzulata u Nišu, čak i u vrijeme aneksione krize. Bio je uvjereni pristalica mladoturskog pokreta. Međutim, jedna informacija o Suad Beyu je morala posebno biti privlačna austrougarskim vlastima: Suad Bey je ocijenjen kao osoba koja nije bila dobronamjerna prema Srbima.²⁹

Suad Bey je vrlo kratko obavljao funkciju osmanskog generalnog konzula. On je već 3. aprila 1911. godine napustio Sarajevo da bi preuzeo novu poziciju u Ministarstvu trgovine u Istanbulu. Do dolaska novog konzula bilo je predviđeno da sve poslove konzulata vodi vicekonzul Ahmet Mouhtar.³⁰ U toku boravka Suad Beya u Sarajevu pronašli smo samo dva dopisa upućena lokalnim organima uprave, a koja svjedoče o aktivnosti ovog konzula. Vrlo je interesantno primijetiti da je konzul počeo djelovati i prije nego je bio zvanično priznat u svojstvu konzula. Naime, on je početkom oktobra uputio jedan dopis Kotarskom sudu u Sarajevu tražeći suradnju na slučaju izvjesnog Saliha Ahmedova iz Strumice (vilajet Selanik). Sam predmet u ovom slučaju nije toliko bitan koliko način komunikacije između konzulata i suda. Ovaj sud je odmah tražio instrukciju od Vrhovnog šerijatskog suda po pitanju komunikacije s osmanskim konzulatom u Sarajevu: dilema da li kotarski sud smije neposredno primiti dopise od osmanskog konzulata nastala je usljed činjenice da je konzulat bio tek formiran, te da je konzul, u konačnici, ipak bio predstavnik strane države. Vrhovni šerijatski sud je tražio dalje instrukcije od Zemaljske vlade.³¹

Bestallungsdiplome des zum kaiserlich ottomanischen Generalkonsul in Sarajevo ernannten Suad Bey das Allerhöchste Exequatur reichst zu erteilen geruht.“ ABiH, ZMF Praes, 1910, Br. 1544 (Zajedničko ministarstvo finansija-Zemaljska vlada, instrukcije o definitivnom priznavanju Suada Beya u svojstvu osmanskog generalnog konzula, oktobar 1910). Interesantno je da je list *Hrvatski dnevnik* samo prenio informaciju o dodjeli egzekvature Suad Beyu bez nekog dodatnog komentara. *Hrvatski dnevnik*, Br. 245, Sarajevo, 24. oktobar 1910, 3. Obzirom na karakter lista, ne čudi izostanak negativne reakcije. Istovremeno, izostanak „neutralnog“ komentara može upućivati na to da se otvaranju osmanskog konzulata u Bosni namjerno nije htjela pokloniti posebna pažnja. Ni *Srpska riječ* nije donijela poseban članak koji bi se bavio ovim pitanjem.

²⁹ Rudolf Agstner (ed.), *Österreich in Istanbul*, 126.

³⁰ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 506. (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 3. april 1911) i Br. 525 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 6. april 1911).

³¹ ABiH, Vrhovni šerijatski sud, 1910, kutija 126, br. 90 (Prilog I: Kotarski šerijatski sud u Sarajevu-Vrhovnom šerijatskom sudu u Sarajevu, 20. oktobar 1910; Prilog II: Molba Vr-

Odgovor Zemaljske vlade je bio gotovo očekivan. Ona nije smjela dopustiti da konzul kao predstavnik strane sile ugrozi integritet austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Stoga je izdala uputu Vrhovnom šerijatskom sudu u kojoj je stajalo da ovaj sud treba instruirati sve šerijatske sudove „da treba da primaju note koje im stignu od carskog otomanskog konzulata u Sarajevu, a odgovore koji slijede na te note, kao i sve druge note, koje su upravljene na spomenuti konzulat, da treba da šalju preko zemaljske vlade (podvukla A.K).⁴³²

Drugi dopis Suad Beya je bio upućen Zemaljskoj vladi u januaru 1911. godine. U ovom dopisu je osmanski konzul tražio rješavanje pitanja oslobađanja konzularne korespondencije od plaćanja taksi. Budući da je Ministarstvo rata u februaru iste godine izdalo naredbu kojom su sva carska osmanska predstavništva u Austro-Ugarskoj bila oslobođena plaćanja navedenih taksi, to je Zemaljska vlada pozitivno riješila upit osmanskog konzula u Sarajevu.³³

Na žalost, na osnovu navedenih dokumenta, a u nedostatku šire izvorne podloge, teško je sa sigurnošću donijeti zaključak na kakvim principima je počivao odnos Carskog osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu i Zemaljske vlade. Nedostatak građe može nas navesti na zaključak da, osim u samom početku, nije bilo značajnih problema u tom smislu. U suprotnom, Zemaljska vlada bi sigurno izvijestila Zajedničko ministarstvo finansija o tome da li osmanski konzul izlazi izvan kruga svojih ingerencija.

Ressoul Effendi

C. i k. Ministarstvo vanjskih poslova javilo je Zajedničkom ministarstvu finansija notom od 8. aprila 1911. godine ime novog osmanskog konzula koji je trebao voditi generalni konzulat u Sarajevu. U pitanju je bio Ressoul Effendi, bivši osmanski generalni konzul u Đenovi, koji je, poput Suad Beya, uživao ugled među svojim kolegama i, što je bilo jako bitno, gajio simpatije prema Austro-Ugarskoj i Njemačkoj. Stoga se njegovo imenovanje na poziciju osmanskog generalnog konzula u Sarajevu smatralo pogodnim, o čemu je bila obaviještena i Zemaljska vlada, koja je trebala instruirati lokalne vlasti da privremeno priznaju ovog konzula do izdavanja egzekviture.³⁴

---

hovnog šerijatskog suda za davanje instrukcija upućena Zemaljskoj vladi 26. oktobra 1910). Zahvaljujem se kolegici Hani Younis na nesebično ustupljenom materijalu.

³² Isto (Zemaljska vlada-Vrhovni šerijatski sud, br. 210 393, 15. decembar 1910).

³³ ABiH, Zemaljska vlada (dalje: ZV), 1911, k. 624, š. 227-3/2, Br. 67 565.

³⁴ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 569 (Zajedničko ministarstvo finansija-Zemaljska vlada, predočen dopis c. i k. Ministarstva vanjskih poslova od 21. aprila 1911).

Ovaj put nije posebno popraćen dolazak novog osmanskog konzula u Sarajevo. Egzekvatura, koja je bila izdata 15. maja, trebala je biti publicirana u svim službenim novinama 15. juna 1911. godine. Time je Ressel Effendi stekao uslove i za njegovo definitivno priznavanje u svojstvu konzula, te dopuštenje da obavlja sve poslove koji su bili u njegovoj ingerenciji.³⁵

Međutim, Ressel Effendi, koji je na funkciji osmanskog generalnog konzula u Sarajevu ostao gotovo do kraja razmatranog perioda (zadnji put se spominje u dokumentima iz marta 1918), je svojim djelovanjem u Bosni i Hercegovini privukao pažnju Zemaljske vlade. Odmah po primitku egzekvature, prije nego je ona bila publicirana u službenim novinama, ovaj konzul je od Zemaljske vlade tražio prijepis izdatih certifikata za iseljavanje u Osmansko carstvo, pravdajući svoje interesovanje željom da vodi tačnu evidenciju o iseljenicima.³⁶ Zemaljska vlada navedeni postupak osmanskog konzula nije doživjela kao dobronamjeran i zahtijevala je od Zajedničkog ministarstva finansija podršku za davanje negativnog odgovora.³⁷ Ovo je Zemaljskoj vladi bilo bitno iz više razloga. Svakako treba krenuti od najbanalnijeg koji je podrazumijevao da bi izdavanje prijepisa iseljeničkih certifikata osmanskom konzulatu stvorilo više posla ionako prebukiranoj administraciji. Dalje, pouzdana statistika o iseljavanju, kako je naglašavala Vlada, nije mogla ni biti napravljena obzirom

³⁵ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 587 i Br. 709. „Njegovo car. i kralj. Apostolsko Veličanstvo je na prepokorni predlog ministra c. i kr. kuće i inostranih poslova Previšnjom odlukom od 15. maja o. g. blagoizvoljelo najmilostivije podijeliti diplomu o postavljanju Ressel effendije, koji je naimenovan car. otomanskim general-konsulom u Sarajevu, Previšnji exequatur.“ *Sarajevski list*, Br. 129, Sarajevo, 17. juni 1911, 1.

³⁶ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 724 (Zemaljska vlada Zajedničko ministarstvo finansija, 25. maj 1911).

³⁷ Međutim, interesovanje osmanskog konzula za pitanje iseljavanja muslimana iz Bosne i Hercegovine u pravcu Osmanskog carstva nije, nužno, moralo biti rezultat kršenja vlastitih ingerencija. Početkom juna 1911. godine *Musavat* je dobio obavijest od „jednog službenika konzulata“ o dolasku muslimanskih muhadžira na osmansko tlo. Država je u svrhe primanja ovih musafira izdvajala godišnje 200 000 osmanskih lira. No, kako se pokazalo da je ta svota nedovoljna, odlučeno je da se ubuduće ovim licima neće dijeliti kuće, stoka i alat za obradu zemlje. Bila je predviđena jedino podjela zemljišta muhadžirima koji su prije primitka istog bili dužni poslati izaslanika da zemljište pogleda. Muhadžiri su se morali obavezati da od države neće tražiti više ništa osim dođijeljene zemlje. *Musavat*, Br. 34, Sarajevo, 7. juni 1911, 3: Osmansko carstvo je, očigledno, imalo problema s prilivom velikog broja muslimanskih muhadžira, ne samo iz Bosne i Hercegovine, nego i iz Alžira, Tunisa i drugih krajeva. Zemaljska vlada je bila finansijski opterećena, a osmanska vlada pomalo dezorijentirana u pogledu primanja tolikog broja useljenika. Ne čudi, stoga, težnja da se ima makar statistički uvid u obim useljavanja iz pojedinih zemalja, što bi olakšalo razradu državne strategije po ovom pitanju.

da su pojedina lica prilikom poziva da preuzmu certifikat za iseljavanje odustajala od odlaska iz zemlje; drugi su na osnovu certifikata odlazili u Osmansko carstvo, ali su se nakon izvjesnog vremena vraćali. Osim toga, bilo je i slučajeva „ilegalnog“ iseljavanja, dakle, bez certifikata.³⁸ Međutim, za Zemaljsku vladu je ovo pitanje bilo posebno osjetljivo budući da su lica kojima je izdat iseljenički certifikat sve do prelaske granice formalnopravno još uvijek smatrana zemaljskim pripadnicima. Davanje informacija osmanskom konzulu o certifikatima za iseljavanje dodijeljenim zemaljskim pripadnicima, značilo bi da ovaj konzul, na izvjestan način, ostvaruje kontrolu nad vršenjem iseljeničkih propisa austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini.³⁹

Stav Zemaljske vlade potvrdilo je c. i k. Ministarstvo vanjskih poslova pozivajući se na član III Protokola koji su Austro-Ugarska i Osmansko carstvo potpisali 26. februara 1909, kojim je jasno bilo defenirano da iseljenici iz Bosne i Hercegovine postaju osmanski podanici tek po stupanju na osmansko tlo. Sve do tog momenta oni su smatrani zemaljskim pripadnicima i kao takvi nisu mogli biti predmetom interesovanja osmanskog konzula. Zemaljskoj vladi je sugerirano da se kod naredne slične intervencije osmanskog konzula istom „prijateljski“ ukaže kako nema opravdanja za njegovo miješanje u pitanje iseljavanja stanovnika iz Bosne i Hercegovine u pravcu Osmanskog carstva.⁴⁰

Iako je ovo pitanje stavljeno *ad acta*, problemi nisu bili riješeni. Naprotiv, odnosi Carskog osmanskog generalnog konzulata i Zemaljske vlade su se dodatno usložnili, obzirom na privatno-pravne veze nekadašnjih zemaljskih pripadnika s domovinom koju su napustili. Tako je, povodom slučaja osmanske državljanke Pauline Prankpal,⁴¹ koja je umrla u Sarajevu, otvoreno pitanje službenog djelokruga osman-

---

³⁸ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 724 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 25. maj 1911).

³⁹ Isto.

⁴⁰ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 1216 (Prezidij Zajedničkog ministarstva finansija-Zemaljska vlada, 30. septembar 1911, priložen je dopis c. i k. Ministarstva vanjskih poslova od 14. septembra). S druge strane, neke porodice, koje su se htjele vratiti u Bosnu, su se obratile austrougarskom konzulatu za pomoć. Oko prava na protekciju, koju su, očigledno, pojedini iseljenici tražili, vodila se rasprava između austrougarskih konzulata i osmanske vlasti. Safet Bandžović, *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*. Sarajevo, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, 2006, 158. Sam Aehrental nije bio sklon pomaganju legalnih iseljenika jer su oni tretirani kao osmanski državljani. Dževad Juzbašić, *O iseljavanju iz Bosne i Hercegovine poslije aneksije 1908. godine*, U: *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*. Sarajevo: ANU BiH, 2002, 492.

⁴¹ Iza umrle je u Sarajevu ostala kuća. Njena nasljednica je podnijela zahtjev da se kuća proda radi podmirenja ostavinskih troškova. Međutim, pravo nasljeđa iza umrle su imali njen

skog konzulata. Naime, ostavinski sud iz Sarajeva je nastojao stupiti u kontakt s njenim nasljednicima u Osmanskom carstvu. Također, vlast je pokušala intervenirati i u određivanju staratelja za maloljetnog sina umrle. Osmanski konzul je smatrao da lokalne vlasti nisu imale pravo uplitanja u ovo i slična pitanja, naglašavajući pri tome da samo on može dati potrebno pravno tumačenje u ovom slučaju, nalazeći uporište za svoj postupak u članu 6 Požarevačkog mira sklopljenog između Habsburške monarhije i Osmanskog carstva 1718. godine.⁴² Prema navedenom članu, ostavštinom umrlih osmanskih trgovaca na području Monarhije nisu se mogle baviti lokalne vlasti, nego je to smatrano kompetencijom osmanskog konzula.⁴³

Ono što je zapanjujuće u cijeloj priči jeste činjenica da između Osmanskog carstva i Austro-Ugarske nikada nije bio sklopljen konzularni ugovor koji bi jasno determinirao položaj, djelatnost i službeni djelokrug osmanskih konzulata na području Monarhije, te se, s pravom, postavljalo pitanje da li će konzularni odnosi između dvije zemlje biti uređeni na principu reciprociteta, što bi dalje značilo da i osmanski konzuli uživaju određene privilegije na tlu Monarhije na isti način kako se, shodno kapitulacijama, tretiraju konzuli Monarhije na tlu Osmanskog carstva, dakle kao predstavnici *povlaštenih* zemalja; ili ih je trebalo tretirati kao i bilo koje druge konzularne predstavnike stranih zemalja?⁴⁴

---

suprug i dijete (nastanjeni u Osmanskom carstvu). Slučaj je dodatno komplicirala činjenica da je dijete bilo malodobno i da je za njega trebalo imenovati staratelja. Zemaljska vlada je smatrala da prema članu 183 Zakona o postupku iz kaznenih stvari sud ima pravo postaviti *privremenog* staratelja. Osmanski konzul nije imao isto tumačenje.

⁴² ABiH, ZV Praes, 1911, Br. 4826 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 16. oktobar 1911).

⁴³ Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien, Orient HS 584 K 40, p. 42. Građu ustupio i preveo sa osmansko-turskog Fahd Kasumović. Odmah nakon formiranja osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu, objavile su novine kratku informaciju o tome kada su osmanski podanici, koji su se nalazili izvan teritorija Osmanskog carstva, dužni kontaktirati osmanskog konzula: 1. u slučaju da izvan matične zemlje borave duže od šest mjeseci (obraćanje konzulu je podrazumijevalo unošenje njihova imena u posebnu knjigu i izdavanje odgovarajućih isprava), 2. kod rođenja djeteta bio je dužan svaki osmanski podanik, nastanjen izvan granica Carstva, osmanskome konzulu prijaviti rođenje najdalje u roku od godinu dana i uzeti rodni list, 3. prijava smrtnih slučajeva konzulu se, također, odnosila na osmanske podanike koji su bili nastanjeni van granica Osmanskog carstva. *Srpska riječ*, br. 215, Sarajevo, 2. (15.) oktobar 1910, 3. Interesantno je primijetiti da su iste novine još tri puta objavile ovu informaciju, što govori u prilog tome da se radilo o veoma bitnom pitanju.

⁴⁴ ABiH, ZV Praes, 1911, Br. 4826 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 16. oktobar 1911).

Kada je u pitanju službeni djelokrug, osmanski konzulat u Sarajevu se vodio prema unutrašnjim instrukcijama, koje su općenito odgovarale načelnom cilju konzularne institucije.⁴⁵ Međutim Zemaljska vlada je smatrala, a Zajedničko ministarstvo ju je u tome podržalo, da bi službeni djelokrug osmanskog konzulata u Sarajevu trebao biti preciznije određen jednom naredbom u kojoj bi bilo istaknuto da Carski osmanski generalni konzulat ima ona prava i povlastice koje imaju konzuli sila s kojima je sklopljen konzularni ugovor.⁴⁶ Naredba je izdata krajem novembra 1911,⁴⁷ bez reakcije osmanskog konzulata, čime je ovo pitanje također bilo povoljno riješeno po austrougarsku upravu u Bosni i Hercegovini. Nisu zabilježene ni reakcije osmanskog konzula po pitanju povratka značajnog broja muslimana u Bosnu i Hercegovinu nakon izbijanja prvog balkanskog rata, iako su Zemaljskoj vladi pristizale informacije da je osmanska vlast bila sklonija bosanskohercegovačke muslimane seliti u druge krajeve Osmanskog carstva, nego ih vraćati u bivšu domovinu.⁴⁸

Carski osmanski generalni konzulat u Sarajevu je, očigledno, nastojao koristiti okolnost da je muslimansko stanovništvo Bosne i Hercegovine u Osmanskom carstvu još uvijek vidjelo svog zaštitnika, odnosno zemlju koja je muslimanske iseljenike mogla prihvatiti i ponuditi im uvjete za novi život. Međutim, nedostajala je pravna podloga koja bi osmanskom konzulu ostavila mogućnost miješanja u pitanje iseljavanja muslimana u Osmansko carstvo. Vjerovatno je ova okolnost donekle „umrtvila“ aktivnosti Ressoul Effendi. Međutim, ne treba zanemariti ni dešavanja u regiji, balkanske ratove i zveckanje oružja pred izbijanje Prvog svjetskog rata, koji su morali utjecati i na aktivnost svih konzulata u Bosni i Hercegovini. U tom periodu bilježimo i primjere suradnje između osmanskog konzulata u Sarajevu i Zemaljske vlade.⁴⁹

---

⁴⁵ Instrukcije se nalaze u slijedećem djelu: George Young, *Corp de droit ottoman, Vol. II*. The Clarendon Press 1905, Art. 29-37, 165-319.

⁴⁶ ABiH, ZMF Praes, 1911, Br. 1387 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 20. oktobar 1911).

⁴⁷ ABiH, ZV Praes, 1911, Br. 5969 (Naredba Zemaljske vlade od 25. novembra 1911, upućena svim oblastima, zavodima i službama).

⁴⁸ Pogledati više Tomislav Kraljačić, Povratak muslimanskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine u toku prvog balkanskog rata, U: *Migracije i Bosna i Hercegovina*. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu / Institut za proučavanje nacionalnih odnosa Sarajevo, 1990, 151-163. Usp. S. Bandžović, *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, 157.

⁴⁹ Krajem januara 1913. godine obavijestio je Ressoul Effendi Zemaljsku vladu da se na otoku Samosu izdaju putovnice koje potpisuje izvjesni Sofoulis. Dakle, putovnice je izdavao revolucionarni komitet, i one kao takve nisu bile priznate od osmanske vlade, te nisu mogle vrijediti ni za prelazak u Bosnu i Hercegovinu. ABiH, ZV, 1913, k. 31, š. 19-79, Br. 24 720. U

Prvi osmanski konzul u Sarajevu, Suad Bey, iako nije dugo obnašao tu funkciju, nije pokazivao previše žara oko poslova koji su mu bili povjereni. Za pola godine, koliko je bio prisutan u Sarajevu, nije poduzeo značajnije aktivnosti koje bi privukle pažnju Zemaljske vlade. Njegov nasljednik, Ressoul Effendi, nastupao je sasvim drugačije. Gotovo odmah po zvaničnom preuzimanju dužnosti, počeo je s intervencijama kod Zemaljske vlade po pitanju iseljavanja stanovnika Bosne i Hercegovine na područje Osmanskog carstva, a nastojao je sebi dati prednost u odnosu na lokalne sudove, u pitanjima tumačenja ostavinskih rasprava, određivanja starateljstva malodobnim licima i slično. Zemaljska vlada je sve ove nesuglasice uspjela prevazići mirnim putem vodeći se idejom da Osmansko carstvo i Austro-Ugarska grade prijateljske odnose, te obzirom na okolnost da je Ressoul Effendi korektno reagirao na sve što je dolazilo od strane Zemaljske vlade. U ratnom periodu njegove dobre osobine su se često isticale, ali je bilo i novih kriza.

Carski osmanski generalni konzulat u Sarajevu u toku Prvog svjetskog rata

Obzirom da je riječ o vrlo „osjetljivom“ periodu, kada dolazi do velikih društvenih, ekonomskih i političkih lomova, bilo je očekivati da se može pronaći obilje građe koja svjedoči, istina iz ugla austrougarske uprave, o aktivnosti osmanskog konzula u Sarajevu. Međutim, povijest je puna neočekivanog. Tako se kroz vrijeme rata može pratiti samo jedna „obična i mala“, ali ipak jako interesantna priča o odnosu osmanskog konzula i austrougarske uprave.

U junu 1914, prije nego se svijet sunovratio u strašan i krvav sukob, u Sarajevo je iz Bukurešta doputovao novi vicekonzul Carskog osmanskog generalnog konzulata, Ismail Arif Bey. Vicekonzul Ahmed Mouhtar je još u januaru iste godine napustio Sarajevo radi imenovanja na drugu poziciju.⁵⁰

---

februaru iste godine se zemaljski poglavar Potiorek obratio Zajedničkom ministarstvu finansija zbog molbe osmanskog konzula u Sarajevu da preko c. i k. Ministarstva vanjskih poslova pošalje novac sinu koji se nalazio u Argyrocastru (Gjirokastër, alb.-grad u južnoj Albaniji). Naime, njegova banka u Istanbulu u to vrijeme nije mogla isporučivati novac, a u Valoni nije bilo brodova Lloyd-a preko kojih se mogla slati pošiljka. Iako se molbi nije moglo izaći u susret zbog prekida svih komunikacija, upečatljiva je slika Potioreka koji se jako zalagao da se pomogne osmanskom konzulu, koji je bio Albanac, ali inače jako korektan. ABiH, ZMF Praes, 1913, Br. 294 (Telegram FZM Potioreka upućen Zajedničkom ministarstvu finansija 28. februara 1913).

⁵⁰ ABiH, ZMF Praes, 1914, Br. 762 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 25. juni 1914).

Iako je vicekonzul Mouhtar bio „nevidljiv“ za vrijeme svog službovanja u Sarajevu, njegova ličnost je podstakla niz događanja oko kojih se „vrtila“ cjelokupna priča o osmanskom konzulatu u Sarajevu u periodu Prvog svjetskog rata. Naime, c. i k. Ministarstvo vanjskih poslova je početkom maja 1915. godine pokrenulo inicijativu da se nekadašnjem osmanskom vicekonzulu, radi službe koju je obavljao od oktobra 1910. do januara 1914, dodijeli odličje. Zajedničko ministarstvo finansija je tražilo izjašnjavaње Zemaljske vlade o ovom pitanju. Odgovor nije mogao biti pozitivniji budući da je Zemaljska vlada isticala kako je ovaj vicekonzul uvijek bio taktičan i korektan.⁵¹

Međutim, Zemaljska vlada je svojim novim prijedlogom za dodjelu odličja vicekonzulu Mouhtara ponovo stavila u drugi plan, u kojem se uvijek, zbog prirode hijerarhijske pozicije, nalazio u odnosu na osmanskog konzula Ressousa. Zemaljski poglavar Sarkotić je, iako mu je u privatnom razgovoru zajednički ministar finansija izrazio suzdržanost po tom pitanju, predložio dodjelu *Komturkreuz*,⁵² odličja dvojici konzula čije su zemlje bile u prijateljskim odnosima s Austro-Ugarskom: njemačkom konzulu Rudolfu Eiswaldtu i osmanskom konzulu Ressoul Effendi.⁵³ Posljednji se, kako je naglašavao Sarkotić, od početka svog djelovanja u Sarajevu, a posebno u vrijeme balkanskih ratova, istakao kao istinski prijatelj Monarhije i zemaljskoj upravi je uvijek izlazio u susret. Podržavao je zemaljsku upravu i u pitanjima koja su izlazila van njegova resora, zalagao se za interese Monarhije kod svojih nadređenih, ali je djelovao i lokalno: kod domaćih muslimana na koje je pozitivno utjecao svojim držanjem u kritičnim danima septembra 1914. godine.⁵⁴ Sarkotić je slikovito naglašavao da je Bosna i Hercegovina ratna pozornica i da se izvanredno djelovanje oba generalna konzula duže od jedne godine revnosno dokumentira. Posebno je isticao ulogu Ressoul Effendi u vrijeme kada su zemlju „preplavile“ izbjeglice iz Sandžaka, te je smatrao da bi dodjela takvih odličja u datom momentu imala posebno značenje.⁵⁵

U to vrijeme Zemaljskoj vladi nije smetala ni okolnost da je Ressoul Effendi ponovo počeo tražiti informacije o pojedinim licima za koja je postojala opravda-

---

⁵¹ ABiH, ZMF Praes, 1915, Br. 517 (Zajedničko ministarstvo finansija -Zemaljska vlada, 6. maj 1915); Br. 560 (Ponovljen upit) i Br. 569 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 17. maj 1915).

⁵² *Komtür* (franc.), 1. Isto što i komandant; 2. Viši čin viteškog reda. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, 717.

⁵³ ABiH, ZMF Praes, 1915, Br. 728 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 16. juni 1915).

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ ABiH, Privat-Registratur, 1915, Nr. 384 (Sarkotić-ZMF, 1. august 1915).

nja sumnja da su iselili u Osmansko carstvo. Te su mu informacije, ukoliko je njima raspolagala Zemaljska vlada, uredno saopštavane.⁵⁶

Naizgled harmonični odnosi Zemaljske vlade i osmanskog konzulata u Sarajevu su ubrzo narušeni. Samo pola godine nakon pokretanja inicijative za odlikovanje Ressel Effendi, Sarkotić je podnio molbu da se dodjela odlikovanja opozove, te da se poduzmu koraci kako bi ovaj konzul bio opozvan i zamijenjen „naprednim Osmanlijom“.⁵⁷ Na žalost, zemaljski poglavar je u svom dopisu upućenom Zajedničkom ministarstvu finansija ostao prilično neodređen i tajnovit, te je vrlo teško dokučiti što je mogao biti razlog za traženje navedenih opoziva. Može se jedino naslutiti da je kratko nakon pokretanja inicijative o odlikovanju dobio informacije o Ressel Effendi u muslimanskim krugovima, koje mu se nisu dopale, a ticala su se konzulovog albanskog porijekla i ubjeđenja. Također, izgleda da je i lično upoznao drugu stranu konzulove ličnosti.⁵⁸ Iz jednog dopisa se da naslutiti da je Ressel odgovarao Sarkotiću kada je, prema riječima zemaljskog poglavara, bio pod pozitivnim utjecajem svog njemačkog kolege Eiswaldta. Međutim, kako je Eiswaldt često bio bolestan, Ressel je u tim periodima pokazivao nešto drugačije stavove koje je Sarkotić smatrao rezultatom nedostatka modernog obrazovanja i konzervativnim pogledima na svijet. Navodno je Ressel, zbog svog porijekla, imao posla i sa albanskim vojnicima pripojenim lokalnim trupama, a koje je Sarkotić držao za jednu nediscipliniranu bandu.⁵⁹

Međutim, njegova molba za opoziv dodjele odličja osmanskom konzulu je došla prilično kasno budući je c. i k. Apostolsko Visočanstvo već bilo donijelo odluku o dodjeli odličja njemačkom i osmanskom konzulu. Zemaljsku vladu je dijelilo vrlo malo od diplomatskog skandala, tim prije što u Zajedničkom ministarstvu finansija nisu podržavali neke Sarkotićeve stavove vezane za Ressel Effendi. Naime, smatrali su da je sasvim izlišno u prvi plan stavljati njegovo albansko porijeklo, budu-

⁵⁶ Veliki broj takvih upita se čuva u fondu Zemaljske vlade-opći spisi. ABiH, ZV, 1915, k. 42, š. 26-31. Ilustracije radi izdvojit ćemo neke primjere: Br. 28 188-upit osmanskog konzulata o Hasanu Koluderu; Zemaljska vlada je saopštila da je on iselio u Osmansko carstvo 1910. godine bez certifikata, ali nije bio kažnjavan/Br. 35 306-upit o Ademu Bilanoviću za kojeg je Zemaljska vlada saopštila da je iselio na osnovu iseljeničkog certifikata od 12. augusta 1911; on, također, nije bio službeno kažnjen nego samo ukoren zbog nepodnošenja prijave smrtnog slučaja.

⁵⁷ ABiH, ZMF Praes, 1916, Br. 8 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 17. decembra 1915).

⁵⁸ Isto. Sarkotić je istakao da se *von den Schattensiten seines Wesens persönlich zu überzeugen*.

⁵⁹ ABiH, Privat-Registatur, 1915, Nr. 561. (Sarkotić-ZMF, 19. novembar 1915)

či da je u Bosni i Hercegovini također bilo ljudi takva porijekla, ali velikog društvenog ugleda: npr. Šerif Arnautović, čije prezime ukazuje na albanske korijene.⁶⁰ Osim toga, albanski element je bio prihvaćen u bosanskohercegovačkom društvu.

Pokazalo se da se mogla revidirati i tvrdnja o konzulovu utjecaju na muslimansko stanovništvo. Naime, muslimani su smatrani vrlo konzervativnim, a muslimanske vođe—Ali beg Firdus i Šerif Arnautović, ocijenjeni su kao osobe koje koriste konzervativne stavove svojih istovjernika: prvi u aristokratskom, a drugi u demagoškom smislu. Budući da su i Saud Bey i Ressoul Effendi percipirani kao moderni,⁶¹ evropski orijentirani predstavnici osmanske vlasti, smatralo se da oni nikako ne mogu odgovarati lokalnom muslimanskom stanovništvu.⁶²

U prilog ovoj tvrdnji bi, svakako, išla i Potiorekova percepcija osmanskog konzula Ressoula kojeg je oslikao kao inteligentnog i evropski obrazovanog. Posebno je isticao nemogućnost njegova slaganja s domaćim muslimanima obzirom na činjenicu da je bio oženjen Švajcarkinjom,⁶³ koja je bila kršćanka, evropskog držanja i načina oblačenja, prisutna u kršćanskom društvu Sarajeva. S druge strane, ni osmanskom konzulu, kako je u povjerenju priznao zemaljskom poglavaru, nisu bili po mjeri skućeni pogledi i zaostalost (*Borniertheit und Rückständigkeit*) bosanskohercegovačkih begova.⁶⁴

Ipak, treba imati u vidu dvije činjenice: sam Potiorek je tvrdio da nije imao značajniji kontakt s predstavnicima stranih sila u Sarajevu; treba uzeti u obzir i socijalni status osmanskog konzula Ressoula. Kada je u pitanju Potiorekov stav o osmanskom konzulu mora se istaći da je on izgrađen na osnovu veoma šturih informacija i ličnih impresija. Važno je naglasiti da je Ressolu Effendi potjecao iz zemljo-

---

⁶⁰ Arnautovićev otac se u Mostar doselio iz Prizrena ili Đakova. ABiH, ZMF Praes, 1916, Br. 105 (Na košuljici se nalazi *pro domo* bilješka. Potom je dat prijepis dopisa upućenog Zemaljskoj vladi 29. januara 1916).

⁶¹ Kada je Suad Bey došao u Sarajevo u izvještaju je bilo naglašeno kako su njegova i supruge vicekonzula bile obučene "evropski moderno". ABiH, ZMF Praes, 1910, Br. 1412 (Priložen dopis vladinog komesara za grad Sarajevo upućen Prezidiju Zemaljske vlade 17. septembra 1910).

⁶² ABiH, ZMF Praes, 1916, Br. 105 (Na košuljici se nalazi *pro domo* bilješka. Potom je dat prijepis dopisa upućenog Zemaljskoj vladi 29. januara 1916).

⁶³ Ressolu Effendi je primio egzekvaturu kojom je bio potvrđen kao osmanski generalni konzul u Ženevi 29. jula 1899. godine. <http://www.amtsdruckschriften.bar.admin.ch/viewOrigDoc.do?ID=60001730>

⁶⁴ Kriegsarchiv Wien, NL Pot B 1503:19. Zahvaljujem se prof. dr. Zijadu Šehiću na ustupljenom dokumentu.

posjedičkog, vrlo imućnog sloja ljudi iz južne Albanije. Samo ta činjenica je mogla dosta značiti muslimanskoj eliti u Bosni i Hercegovini.

Dakle, Potiorekovo i Sarkotičevo stajalište o osmanskom generalnom konzulu u Sarajevu je bilo dijametralno različito. No, čak ako je Sarkotičeva ocjena o pozitivnom utjecaju osmanskog konzula na domaće muslimansko stanovništvo i mogla biti prihvaćena kao objektivna, Zajedničko ministarstvo finansija nije smatralo, a na čemu je insistirao Sarkotić, da je posve pozitivno Resselovo djelovanje unutar muslimanskih krugova u zemlji, te se takvo što toleriralo samo obzirom na ratne okolnosti i činjenicu da je Osmansko carstvo u ratu bilo na strani Austro-Ugarske.⁶⁵

Posebno je ova posljednja okolnost bila važna c. i k. Ministarstvu vanjskih poslova, koje je smatralo da svakako nije nastupio pogodan momenat da se izađe u susret Sarkotičevu upitu o opozivu osmanskog konzula. Iznesenom stavu je išla u prilog i okolnost da osmanski konzul nije učinio nikakav konkretan korak koji bi ga diskreditirao ni pred Zemaljskom vladom, ni pred njegovim nadređenim. U konačnici, jedino je vrijeme moglo pokazati da li je Sarkotić bio u pravu ili ne.⁶⁶ Interesantno je da se konzulova ličnost nije mogla odvojiti od njegove funkcije. Kroz građu se stalno isprepliću analize konzulovog djelovanja, ali i njegova karaktera, privatnog života i slično, što je otežavalo donošenje odluke o tome da li je on zaista zaslužio odlikovanje ili ne.

Epilog ove priče, koja je mogla završiti diplomatskim skandalom, krajnje je nevjerovatan. Nakon dvije godine razmišljanja i, vjerovatno, pomnog praćenja aktivnosti osmanskog konzula, Sarkotić je ponovo inicirao dodjelu odlikovanja carskom osmanskom generalnom konzulu u Sarajevu-Ressoul Effendi. Prema riječima kojima je osmanski konzul opisan u Sarkotičevu dopisu Zajedničkom ministarstvu finansija, nema sumnje da je konzul opravdao svoje zasluge. Oslikan je na slijedeći način:

„...dass auch in diesen letzten schweren Kriegsjahren Generalkonsul Ressel eff. eine äusserst verdienstvolle, von bestem Erfolge begleitete Tätigkeit entfaltet hat“; „...ist Ressel eff. ein genauer Kenner der hiesigen Verhältnisse, geniesst das Vertrauen und die Achtung aller Bevölkerungskreise und hat insbesodere unter den Muslimanen eine hochan-

⁶⁵ ABiH, ZMF Praes, 1916, Br. 105 (Na košuljici se nalazi *pro domo* bilješka. Potom je dat prijepis dopisa upućenog Zemaljskoj vladi 29. januara 1916).

⁶⁶ Isto. I Sarkotiću je odgovaralo da se cijelo pitanje još jednom razmotri. ABiH, ZMF Praes, 1916, Br. 149 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 3. februar 1916).

gesehene, ja führende Stellung gewonnen“; „...der Doyen des hiesigen Konsularkorps...“.⁶⁷

Time je ipak pobjedu odnio koncept saradnje između austrougarske uprave i osmanskog konzulata u Bosni i Hercegovini, čemu su u prilog išle specifične ratne prilike i okolnost da su se Monarhija i Osmansko carstvo u Prvom svjetskom ratu našli na istoj strani. U svakom slučaju, upravo je u ratnim okolnostima najviše do izražaja došla potencijalna uloga, odnosno utjecaj koji je osmanski konzul mogao ostvariti u krugovima bosanskohercegovačkih muslimana.

Zaključak

Pitanje otvaranja Carskog osmanskog generalnog konzulata u Sarajevu 1910. godine značajno je s dva aspekta: političko-pravnog i simboličkog. U političko-pravnom smislu okupacija Bosne i Hercegovine 1878. godine značajno je usložnila status ove zemlje na međunarodnom nivou. Okupacija je bila označena kao privremena, sa garancijom da ona neće ugroziti suverenitet osmanskog sultana u okupiranom području. Ipak, potezi koje je austrougarska uprava vukla u Bosni i Hercegovini su već u nekoliko godina nakon okupacije pokazali da je sultanov suverenitet samo „golo pravo“ (*iudum nus*), a da stvarnu upravu nad zemljom ima Monarhija. Austrougarska uprava je stanovnicima Bosne i Hercegovine izdavala putovnice, regrutirala ih u vojsku, a vrlo brzo nakon okupacije su ukinuti i austrougarski konzulati u zemlji.

U simboličnom smislu, otvaranje osmanskog konzulata u Sarajevu značilo je da su zvanično prekinute pravne spone koje su vezale Osmansko carstvo i Bosnu i Hercegovinu nekoliko stoljeća, a koje su bile vidno oslabljene nakon 1878. godine. Ipak, muslimansko stanovništvo je i nakon okupacije i uspostave vlastite vjerske hijerarhije bilo vezano za Osmansko carstvo: sultan je bio njihov duhovni vođa, baštinihli su kulturno-civilizacijska dostignuća Osmanlija, odlazili su tamo na školovanje ili se, u krajnjoj mjeri, odlučivali na iseljavanje. Austrougarska uprava je bila svjesna da ovakav odnos zahtijeva poseban pristup prema bosanskohercegovačkim muslimanima. No, ova uprava je prema osmanskim konzulima imala dvojak stav: s jedne strane su podupirali pozitivan utjecaj osmanskih konzula na muslimansko stanovništvo u zemlji, dok su se, s druge strane, plašili da bi taj utjecaj mogao biti zloupotrijebljen, te bi mogao ugroziti neka osnovna načela austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Okolnost da su Osmansko carstvo i Austro-Ugarska bile na istoj stra-

---

⁶⁷ ABiH, ZMF Praes, 1918, Br. 162 (Zemaljska vlada-Zajedničko ministarstvo finansija, 26. februar 1918).

ni u toku Prvog svjetskog rata donekle je ublažila stav austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini po pitanju širine ingerencija koje pripadaju osmanskom konzulu ■

THE OTTOMAN IMPERIAL GENERAL CONSULATE IN SARAJEVO (1910-1918)

Summary

The issue of the opening of the Ottoman imperial general consulate in Sarajevo in 1910 is important from a political and legal as well as symbolic aspect. In the political and legal sense the occupation of Bosnia and Herzegovina in 1878 significantly complicated the status of this land on the international level. The occupation was considered as temporary, with a guarantee that it would not endanger the sovereignty of the Ottoman sultan on the occupied area. However, the moves which the Austro-Hungarian administration made in Bosnia and Herzegovina had shown already in the few years after the occupation that the sultan's sovereignty was only "naked right" (*iudum nus*) and that the true rule over the land belonged to the Monarchy. The Austro-Hungarian administration issued passports to the inhabitants of Bosnia and Herzegovina, recruited them into the army, and very soon after the occupation the Austro-Hungarian consulates in the land were abolished.

Symbolically the opening of the Ottoman consulate in Sarajevo meant that the legal ties which connected the Ottoman Empire and Bosnia and Herzegovina for centuries were officially severed, although they were visibly weakened after 1878. Nevertheless, the Muslim population was still connected to the Ottoman Empire even after the occupation and the introduction of their own religious hierarchy: the sultan was their spiritual leader, they cherished the cultural and civilizational achievements of the Ottomans, they went there to be educated, or decided to emigrate eventually. The Austro-Hungarian administration was aware that this relationship required a special approach towards the Muslims of Bosnia and Herzegovina. However, this administration had a twofold attitude towards the Ottoman consuls: from one side they supported the positive influence of the Ottoman

consuls on the Muslim population in the land, while from the other they were afraid that this influence could be abused and in turn endanger some of the basic principles of Austro-Hungarian administration in Bosnia and Herzegovina. The circumstance that the Ottoman Empire and Austria-Hungary were on the same side during the First World War softened to an extent the attitude of the Austro-Hungarian administration in Bosnia and Herzegovina regarding the range of the competencies of the Ottoman consul ■